یەکەمین ماڵپەڕی کوردی تایبەت بە پرسیار و وەڵامی شەرعی

خیلافەتی ئەمیری ئیمانداران

عومەری کوڕی خەتتاب رضي الله عنه

لە ساڵی ١٣بۆ٢٣ك

نوسینی

عوسمان محمد خەمیس

پێداچونەوەی

م.خليل أحمد

وەرگێڕان و لەسەر نوسینی

علی خان

بسم الله، والحمد لله، والصلاة والسلام على رسول الله وعلى آله وصحبه ومن اهتدى بهداه ، أما بعد:

ڕێخۆشکار

خیلافەتی ئەبوبەکر ﵁ دوو ساڵ وسێ مانگ درێـژەی کێشا، پاشان وەفاتی کرد و عومەری کوڕی خەتابی کرد بە جێنشینی خۆیی وخەڵکیش بەیعەتیان پێدا.

ئەبوبەکر، عومەری بە شیاوترین کەس دەزانی بۆ ئـەو جێگایە، بۆیە ئەو کارەی پـێ سـپارد، ئینجـا موسـڵمانان بەیعەتیان پێدا و بوو بـە خەلیفـەی پەیامبـەری خوا ﷺ، ئەمەش بۆ ماوەی دە ساڵ بەردەوام بوو.

خیلافەتی ئەمیری ئیمانداران عومەری کوڕی خەتتاب ﷺ

* خیلافەتی عومەری کوڕی خەتاب ﷺ بە جوانترین ساڵەکانی تەمەنی ئیسلام دادەنرێ، لە دوای ژیانی پەیامبەر ﷺ و ئەبوبەکر ﷺ.

* عومەر لە ڕۆژانی ئەو شەڕە قورسەی کە لەشامدا ڕویدا خیلافەتی گرتە دەست، ئەو کاتەی کە موسوڵمانان لە یەرموك بەرانبەر ئەو هێزە سامناکەی ڕۆم ڕاوەستابوون، موسوڵمانان لەو شەڕەدا سەرکەوتن، فەتحی هەریەك لە دیمەشق وحیمص وقیننەسرین وئەجنادەین کرا، پاشان فەتحە مەزنەکەی (بیت المقدس)یشی بە دوادا هات.

* وای لێهات موسوڵمانان بە کەیفی خۆیان بێ هیچ مەترسیەك لە زەوی ڕۆمەکاندا دەسوڕانەوە، پاشان بەدوای ئەوە عەمری کوڕی عاص بەرەو میسر کەوتە ڕێ وفەتحی

کرد، سەعدی کوڕی ئەبی وەقاصیش بەرەو ڕۆژهەڵات لە ناوچەکانی (هەرێمی فارس) ڕۆیشت، ئەوەبوو لەوێش سەرکەوتنیان بە دەست هێنا وفارسەکانی تووشی زەرەر و زیانێکی زۆر کرد.

* دوای ئەوە جەنگی(قادسیە)ی مەزن ڕویدا بە فەرماندەیی سەعدی کوڕی ئەبی وەقاص، کە یەکێك بوو لە جەنگە هەرە گرنگەکان، پاشان خوراسان ڕزگارکرا، جا فتوحات لە سەردەمی عومەردا گەلێك زۆر بوو.

* هەروەها عومەر زۆر بە توندی چاودێری سەرجەم والیەکانی دەکرد لە ناوچە جیاجیاکاندا، پرسیاریانی لە خەڵك دەکرد، هەواڵیانی دەپرسی وە موحەممەدی کوڕی

مەسلمەی کردبووە نوێنەری خۆی وهەوالّی والیەکانی بۆ دەهێنا.

* هەروەها یەکێکی تر لە سیاسەتەکانی ئەوەبوو بە شەو پاسەوانی دەکرد، (چادوێری دەکرد وخەلّکانی جێی گومانی ئاشکرا دەکرد)، دەگەڕا وزۆر بایەخی بە ئەمن و ئاسایشی مەدینە دەدا، هەرگیز ڕێگای بە هاوەڵە گەورەکان نەدەدا بڕۆنە دەرەوەی شاری مەدینە، چونکە بەردەوام لە کاروبارەکانیدا پرس و ڕاوێژی پێ دەکردن[١].

* هەروەها دادپەروەری بڵاوکردەوە، تا ئەوەبوو کاتێك نێرداراوەکەی کیسرا بینی وا ئەمە ئەمیری ئیماندارانە و لە ژێر ئەم دارە خەوتووە، وتی: «حکمت فعدلت فأمنت

[١] التاريخ الاسلامي (٣/٢١)، وما بعدها.

فنمت»، (فەرمانڕەواییت کرد دادپەروەر بووی بۆیە وا بۆخۆت مورتاحی و لێی خەوتووی).

لە حوزەیفەی کوڕی یەمانەوە ئەڵێ: (لە لای عومەر دانیشبووین).

- وتی: کامتان فەرمودەیەکی پەیامبەری ﷺ لەبەرە لەسەر فیتنە.

- حوزەیفە وتی: فیتنەی مرۆڤ لە خێزان وسامان ومناڵ ودراوسێکەیدایە، ئەمانەش نوێژ وصەدەقە و فەرمان بەچاکە و جڵەوگیری لە خراپە دەیانسڕێتەوە.

- وتی: نا مەبەستم ئەوە نییە، مەبەستم ئەو فیتنەیەیە کە شەپۆل ئەدا وەك شەپۆلی دەریا؟

- حوزەیفە وتی: خەمت نەبێ ئەی ئەمیری بـڕواداران، لە نێوان تۆ وئەودا دەرگایەکی داخراو هەیە.

- عومەر وتی: ئەو دەرگایە دەشکێ یا دەکرێتەوە؟

- حوزەیفە وتی: نا، بەڵکو دەشکێ.

- عومەر وتی: دە کەوابوو هەتا هەتایە داناخرێتەوە؟!

- منیش [واتە حوزەیفە] وتم: بەڵێ.

بـە حوزەیفـەیان ووت: ئایـا عومـەر ئـەو دەرگایـەی ئەزانی؟ وتی: بەڵێ دەیزانی، هەروەك چۆن دەزانێ دوای ڕۆژ شەوە، چونکە ئەمن فەرموودەیەکم بۆ گێڕاوەتـەوە هەڵـەی تێدا نیە، جا ئێمە نەمان وێرا بپرسین کێ ئـەو دەرگایەیـە،

ئەوەبوو وتمانە (مەسروق) پرسیاری لێ کرد، ئەو دەرگایە کێیە؟ وتی: عومەرە)[1]

ئەو دەرگایەش خودی عومەرە، شکاندنی دەرگاکەش بریتیە لە کوشتنی عومەر ئەو کاتەی ئەبو لوئلوئەی مەجوسی کوشتی، خوا لە ڕەحمەتی خۆی بە دوری خا.

❊ ❊ ❊

[1] (متفق عليه): (صحيح البخاري)كتاب الفتن، باب الفتنة التي تموج كموج البحر، ح(٧٠٩٦)، (صحيح مسلم) كتاب الايمان، باب رفع الأمانة والايمان من بعض القلوب..، ح(٢٣١/١٤٤).

باسی یەکەم

ئەمیری ئیمانداران عومەری کوڕی خەتتاب ﵁

لە چەند دێڕێکدا

*** نەسەبی:**

ناوی عومەری کومەڕی خەتتابی کوڕی نوفەیلی کوڕی عەبدولعوززای کوڕی ریاحی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی قورگی کوڕی ڕەزاحی کوڕی عەدی کوڕی کەعبی کوڕی لوئەی کوڕی غالبی کوڕی فەهر[1]، فەهریش قوڕەیشە.

(١) (معرفة الصحابة) لأبي نُعيم (١/١٩٠).

* خێزانەکانی :

١.زەینەبی کچی مەظعون.

٢.ملیکەی کچی جەروەل.

٣.ئوم حەکیمی کچی حارس.

٤.عاتیکەی کچی زەید.

٥.ئوم کەلسومی کچی عەلی کوڕی ئەبو تالب.

٦.جەمیلەی کچی عاصم.

٧.قەریبەی کچی ئەبو ئومەییە.

*** منداڵەکانی:**

کوڕەکان: زەیدی گـەورە - زەیـدی بـچوك ـ عاصـم ـ عەبدوڵڵاـ عەبدولڕەحمانی گەورە- عەبدولڕەحمانی ناوەڕاست - عەبدولڕەحمانی بچوك ـ عوبەیدوڵڵا ـ عیاض.

کچەکان: حەفصە - ڕوقەییە - زەینەب - فاتیمە.

*** مسوڵمان بوونی:**

عەبدوڵلای کوڕی مەسعود ﵁ دەڵێ: (لەو کاتـەوەی عومەر موسوڵمان بـووە ئێمـە سـەبەرزین [1] عـومـەر لـە سـاڵی شەشەمی پەیامبەرایەتیدا دوای چل پیاو و بیـست و یەك ژن بوو بە موسوڵمان.

[1] (صـحيح البخـاري)كتـاب فـضائل الـصحابة، بـاب مناقـب عمـر، حـديث (٣٦٨٤)، كتاب مناقب الأنصار باب اسلام عمر(٣٨٦٣).

* پەیوەستی بە پەیامبەرەوە ﷺ :

لە ئیبن عەباسەوە رضي الله عنه دەڵێت: (دوای ئەوەی عومەر خرایە سەر جێگاکە[1] خەڵك دەوریان لێدا ودوعایای خێریان دەکرد، منیش لەوێ بووم وهێشتا وەفاتی نەکردبوو، هیچ سەرنجی بە ئەندازەی ئەو پیاوە ڕانەکێشام کە دەستی خستە سەر شانم، بینیم عەلی یە، دوعای خێری بۆ عومەر کرد و وتی: (بەڕاستی جگە لە تۆ نەبێ هیچ کەسێك نیە پێم خۆش بێت بە کردەوەکانیەوە بگەمە لیقای خوای گەورە، جا سوێند بەخوا، ئەمن ئومێدم هەیە خوا بتخات لەگەڵ دوو هاوڕێکەتدا، چونکە من زۆر جار گوێم لەپەیامبەری خوا ﷺ دەبوو ئەیفەرموو: (من و ئەبوبەکرو

[1] دوای ئەوەی ئەبو لوئلوئەی مەجوسی لێیدا.

عومەر ڕۆیشتین، من و ئەبوبەکر وعومەر چووینە ژوورەوە، من وئەبوبەکر وعومەر دەرچووین[1]. ئەوە عەلی کوڕی ئەبو تالبە.

* فەزڵەکانی :

١. لە ئەبی هورەیرەوە ﵁ ئەڵێ: پەیامبەری خوا ﷺ فەرمووی: (بێگومان لە ئومەتەکانی پێش ئێوەدا خەڵکانێك هەبوون (مُحَدَّث)[2] بوون، جا ئەگەر یەکێك لە ئومەتی مندا هەبێت ئەوە عومەرە)[3].

---

[1] (متفق علیه): (صحیح البخاري)کتاب فضائل الصحابة، باب مناقب عمر، حدیث (٣٦٨٥).(صحیح مسلم)کتاب فضائل الصحابة، باب من فضائل عمر، حدیث (٢٣٨٩).

[2] مُحَدَّثون واتة مُلهِمون: ئەوانەی ئیلهامیان پێدراوە و هەق خراوەتە سەر زمانیان... (وەرگێڕ).

[3] (صحیح البخاري) کتاب فضائل الصحابة، باب مناقب عمر، حدیث (٣٦٨٩). ولمسلم نحوه من حدیث عائشة (٢٣٩٨).

٢. لە ئەبی هورەیرەوە رضي الله عنه دەڵێ: لە خزمەتی پەیامبەری خوا بووین ﷺ فەرمووی: (کاتێك خەوتبووم، بەهەشتم پیشاندرا، بینیم ئافرەتێك لە تەنیشت کۆشکێکدا دەست نوێژ دەگرێت، وتم: ئەو کۆشکە هی کێیە؟ وتیان: هی عومەرە. کە بیرم لە غیرەتی عومەر کردەوە پشتم هەڵکرد، عومەر دەستی کرد بە گریان و فەرمووی: غیرە لە تۆ دەکەم ئەی پەیامبەری خوا ﷺ؟!)[١].

٣. لە ئەنەسی کوڕی مالیکەوە رضي الله عنه دەڵێ: پەیامبەری خوا ﷺ لەگەڵ ئەبوبەکر و عومەر و عوسماندا، سەرکەوتە سەر کێوی ئوحود، کێوەکە هاتە لەرزین، پەیامبەری

[١] (متفق علیه): (صحیح البخاري) کتاب فضائل الصحابة، باب مناقب عمر، حدیث (٣٦٨٠). (صحیح مسلم) فضائل الصحابة، باب من فضائل عمر، حدیث (٢٣٩٤ ـ ٢٣٩٥).

خوا ﷺ فەرمووی: (ڕاوەستە، جێگیربە ئەی ئوحود، تەنها پەیامبەرێك وصدیقێك و دوو شەهیدت لەسەرە)[1].

٤. لە سەعدی کوڕی ئەبی وەقاصەوە ﷺ دەڵێ: پێغەمەری خوا ﷺ بە عومەری فەرموو: (ئەی کوڕی خەتاب واز بێنە، سوێند بەوەی نەفسی منی بە دەستە! هەرگیز شەیتان ناگا پێت و ڕێگا (الفج)یەکت[2]، گرتبێ ئیللا ڕێگایەکی تر دەگرێتە بەر)[3].

* عومەری ئیلهام پێدراو:

---

(1) (متفق عليه): (صحيح البخاري) كتاب فضائل الصحابة، باب مناقب عمر، حديث (٣٦٩٧). (صحيح مسلم) فضائل الصحابة، باب من فضائل عمر، حديث (٢٣٩٤).

(2) الفج: ڕێگایەکی فراوانە لە نێوان دوو شاخدا. لسان العرب (٣٣٨/٢).

(3) (متفق عليه): (صحيح البخاري) كتاب فضائل الصحابة، باب مناقب عمر، حديث (٣٦٨٣). (صحيح مسلم) فضائل الصحابة، باب من فضائل عمر، حديث (٢٣٩٦).

عومەر ئەڵێ: (ووتەم لە سێ شوێندا دەقاو دەق بووە لەگەڵ ووتەی پەروەردگارمدا:

١. وتم: ئەی پەیامبەری خوا ﷺ خۆزگە (مەقامی ئیبراهیم)ت بکردایە بە شوێنی نوێژ (مصلی)، ئەوەبوو ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە: [وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى][1]

[البقرة:١٢٥].

٢. هەروەها ئایەتی حیجابیش، وتم: (ئەی پەیامبەری خوا ﷺ! چاك و خراپ سەر دەکات بە ماڵەکەتدا، خۆزگە فەرمانت بە خێزانەکانت بکردایە بە حیجاب کردن، ئەوەبوو ئایەتی حیجاب هاتە خوارەوە.

(١) واتە: (وشوێنی ئیبراهیم -مقام ابراهیم- بکەنە جێگای نوێژ).

٣. هەروەها خێزانەکانی پەیامبەر ﷺ لای پەیامبەر ﷺ کۆبوونەوە وهەریەکەیان دەیویست خێزانەکانی تری تەڵاق بدات، منیش پێم ووتن: دڵنیا بن ئەگەر ئێوە تەڵاق بدات ئەوا پەروەردگاری لە ئێوە باشتری پێ دەدات، ئەوەبوو ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە[(١)]: ﴿عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا..﴾[(٢)].

*** شەهید بوونی عومەر ﵁:**

ئەمیری ئیمانداران عومەری کوڕی خەتاب بە دەست ئەبو لوئولوئەی مەجوسی کوژرا، کاتێك نوێژی بەیانی

---

(١) (متفق عليه): (صحيح البخاري)كتاب الصلاة، باب ما جاء في القبلة، حديث (٤٠٢). (صحيح مسلم) مختصرا، كتاب فضائل الصحابة، باب من فضائل عمر، حديث (٢٣٩٩).

(٢) واتە: (دڵنیا بن ئەگەر ئێوە تەڵاق بدات ئەوا پەروەردگاری لە ئێوە باشتری پێ دەدات).

دەکرد، زەفەری پێ برد و بە شمشێرێکی ژەهـراوی دوو جـار لێیدا.

کاتێك عومەر بکوژەکەی خـۆی ناسـیەوە، فـەرمووی: (سوپاس بۆ ئەو خوایەی کە بکوژەکەم کەسێك نییـە تـەنها سوژدەیەکیشی هەبێ، پێی ڕووبەڕووم بووەستێتەوە لەلای خوا -سبحانه-)[١].

❊ ❊ ❊

[١] (مصنف ابن أبي شيبة) (٣٧٠٧٤) كتاب المغازي، باب ما جاء في خلافة عمر بن الخطاب.

باسی دووەم

گرنگترین ڕووداوەکانی سەردەمی عومەری کوڕی خەتتاب ﵁:

* ڕوداوی ((قادسیة))ی موحەڕەمی ١٤ ك:

عومەر بڕیاری دا خـۆی هێـرش بکاتـه سـەر عێـڕاق، ئەوەبوو لە جێی خۆی عەلی کوڕی ئەبو تالبی دانـا بەسـەر مەدینەوە، بەڵام عەبدولڕەحمانی کـوڕی عـەوف پێـی ووت: (ئە من دەترسم ئەگەر بشکێی موسوڵمانان لە هەموو سەر زەوی دا لاواز بن، جا وا بەباش ئەزانم کەسێکی تر بنێری و خۆت بگەڕێیتەوە بۆ مەدینە).

ئـەوەبوو عومـەر وبـاقی هاوەڵـەكانيش بۆچـونەكەيان پەسەند كرد، بەڵام عومەر وتی: ئەی كێ بە بـاش دەزانـی ڕەوانەی كەين؟ وتی: شێر لە چـنگ و هەڵمـەتيا، سـەعدی كوڕی ئەبی وەقاص، ئەويش ڕازی بـوو، پاشـان سـەعد بـە چوار هەزار سەرباز وە گوتوشيانە: شەش هەزار سـەربازەوە بەرەو عێراق كەوتە ڕێ.

لەم سوپايەدا نزيكەی سێ سەد وچەند هاوەڵێكی تێدا بوو، حەفتايان لە ئەهلی بەدر بوون، لەگەڵ زياتر لە حەوت سەد منداڵ لـە منـداڵانی سـەحابە. فارسـەكانيش لەسـەر ڕۆستەم ڕێككەوتن و بە هەشـتا هـەزار سـەربازەوە كەوتـە ڕێ، هەندێك ئەڵێن زياتريش، لەگەڵ سی وسێ فيلدا.

سەعد (ربیعی کوڕی عامر)ی وەکو نێردراو نارد بۆلای ڕۆستەم، چووە لای ڕۆستەم، دەبینێ ژورەکەیان بە قالی و ڕاخەری زێڕین و سەرین و پشتی ئاوریشمین ڕازاندۆتەوە، لەگەڵ هەڵواسینی دوڕ و گەوهەر، وخشڵی زۆر بەنرخدا لەگەڵ زۆر شتی تری گرانبەهادا، تاجەکەشی لەسەر نا بوو، لە سەر ڕەختێکی زێڕین دانیشتبوو، ئەوەبوو ربیعی بە جلوبەرگە شڕەکەیی و شمشێرێك و قەڵغانێك و کورتە ماینێکدا خۆی کردە ژورەوە، دانەبەزی تا ماینەکەی بردە سەر قالیەکە، پاشان دابەزی و هەر لەو ژورەدا بەستیەوە، ئینجا هاتە پێشەوە و هێشتا شمشێر وقەڵغان و کڵاوەکەی سەری هەر پێوە بوون و لە خۆی نەکردبووەوە.

وتیان: شمشێرەکەت دابنێ؟

ئەویش وتـی: ئـە مـن لـە خۆمـەوە نـەهاتووم، ئێـوە بانگهێشتی منتان کردووە، جا ئەگەر لێدەگـەڕێن ئاوهانـە ئەوە چاکە ! وەگەرنا دەگەڕێمەوە؟ !

ڕۆستەم وتی: لێی گەڕێن ! ئەمیش ڕمەکـەی دەکـردە سەرینەکان و زۆربەی دڕاند ! وتیان پێی: چی ئێوەی هێناوە بۆ ئێرە؟ !

وتی: «الله بعثنا لنخرج من شاء من عبادة العباد إلى عبادة الله، ومن ضيق الدنيا إلى سعتها، ومن جور الأديان إلى عـدل الإسـلام»، خـوا ڕەوانـەی کـردووین بـۆ ئـەوەی بەنـدەکان لـە بەندایـەتی کردنـی بەنـدەکان دەربێـنین بـۆ بەندایەتی کردنی خوای بەندەکان وە لە تەسـکی دونیـا بـۆ فراوانیەکەی وە لە زوڵمی دینەکان بۆ دادپەروەری ئیسلام.

ئێمەی بە دینەکەی خۆی ڕەوانــە کــردووە بــۆ خــەڵکی بــۆ ئەوەی بانگیان کەین، جا هەرکەس قبوڵی کرد ئێمەش لێی وەردەگرین و وازی لێدێنین، گەرنا لە گەڵیدا دەجــەنگین تــا دەگەینە ئــەوەی خــوا بــەڵێنی پیــداوین. ئــەوانیش وتیــان: بەڵێنەکەی خوا چیە؟

وتــی: بەهەشــتە بــۆ ئــەوەی لەســەر جــەنگی نــەیاران دەکوژرێ ! و سەرکەوتنە بۆ ئەوەی دەمێنێ.

ڕۆستەم وتی: من گوێم لە قسەی ئێوە بوو؟ جا دەتوانن جارێ ئەمە دوابخەن، تا ئێمە تەماشایەك دەکــەین و بــزانین چی بکەین و ئێوەش هەروەها؟!

وتی: باشە ! چەند ڕۆژتان پێ خۆشە؟ ! ڕۆژێك یـا دوو ڕۆژ؟

ڕۆستەم وتی: نا، بەڵکو تا ئەوکاتەی پرس و ڕاوێـژ بـە خاوەن ڕەئی و گەورە ودەم سپیەکانی خۆمان ئەکەین!

ئەویش وتی: پەیامبەری خوا ﷺ بۆی داناوین لـەکاتی بەیەك گەیشتنمان لەگەڵ دوژمندا لە سێ ڕۆژ زیاتر چاوەڕێ نەکـەین. جـا بزانـە بۆخـۆت و بـۆ ئـەوانیش بڕیـاری چـی دەدەیت، دوای ئەو مەوعیدە یەکێك لەو سیانە هەڵبژێرە؟!

ڕۆستەم وتی: ئەتو گەورەیانی؟

وتی: نەخێر! بەڵام موسوڵمانان وەکو یەك جەســتە وان! بچوکیان پارێزەر و ڕزگارکەری گەورەیانە.

دوای ئەوە ڕۆستەم، سەرۆك و كاربەدەستانی لای خـۆی كۆكردەوە و وتی: ئايا قەت پيـاو لەمـە جـوامێرتر وقسـە ڕاستترتان بينيوە؟! ئەوانيش وتيان: پەنا بەخوا كـە مـەيلت بۆلای شتی وا بڕوا و واز لە دينی خۆت بێنی بۆ ئەو سەگە، ئەتۆ تەماشای جل وبەرگەكانيت نەكرد؟!

ئەويش وتی: خوا بتانكوژێ ! تەماشـای جـل و بـەرگ مەكەن، بەڵكو تەماشای بۆچـون و قـسە وهـەڵس وكـەوت بكەن، عەرەب هەر ئاوهان بايەخ بە جل و بەرگ و خـواردن نادەن، بەڵام ڕەسەن و ڕەچەڵەك دەپارێزن و ڕێزی لێدەگرن.

ئيبن كەسير: دەڵێ: (ڕوداوی قادسيە ڕوداوێكـی مـەزن بوو، هـەرگيز شـتی وا لـە عێراقـدا ڕوی نـەداوە، كاتێـك هەردوولا بەيەك گەيـشتن سـەعد تووشـی نەخۆشـی دەردە

دەلاقـە بوبـوو، دومـەڵێش لەلاشـەی بەدەرکـەوت، بۆیـە نەیدەتوانی سواری بکـات، تـەنها لـە کۆشـکێکدا لەسـەر سـنگ لەسـەر ڕاخـەرێك ڕاکـشابوو تەماشـای سـوپاکەی دەکردو ڕێکی دەخستن و پێـشەوایەتی جەنگەکـەی دابـووە دەست خالدی کوڕی عورفوتە (عُرفُطة)[1].

شەڕ دەسـتی پێکـرد، فەرمانـدەکان دەسـتیانکرد بـە هاندانی سەربازەکان لە بـۆ شـەڕ، هـەردوولا زۆر بەتونـدی گیرانە یەك و شەڕو پێکادانێکی زۆر توند ڕویدا، کۆمەڵێك لە پاڵـەوانانی جەنگەکـە دەسـتی باشـیان وەشـان لەوانـە: عەمری کوڕی مەعدی کەریب، قـەعقاعی کـوڕی عـەمر، جەریری کوڕی عەبدوڵلای بەجەلی، خالدی کوڕی عورفوتە،

---

[1] (البداية والنهاية) (٧/٤٤) أحداث سنة ١٤ هـ.

زوراری کوڕی خەتاب و تولەیحەی ئەسەدی، شەڕەکە سێ شەو وسێ ڕۆژ درێژەی کێشا، موسوڵمانەکان فیلەکان وئەوانەشی بەسەریانەوە بوون هەموویان تەفروتونا کردن، هەروەها بایەکی توند هەڵیکرد، خێمەی فارسەکانی لەبن دەرهێنا، ئەوەبوو موسوڵمانان سەرکەوتن، ڕۆستەم کەوتە خۆی و ویستی ڕابکات، بەڵام موسوڵمانان پێی گەیشتن و کوشتیان[1].

* جەنگی ئەجنادەین (١٥ ك):

یەکێکە لە جەنگە یەکلاییکەرەوەکان لەگەڵ ڕۆمدا. عەمری کوری عاص بە سوپاکەیەوە بەرەو ئەجنادەین

[1] (تاريخ الطبري) أحداث سنة ١٤ هـ. و (البداية والنهاية) أحداث سنة ١٤ هـ.

کەوتە ڕێ و سوپای ڕۆمەکانیش بە سەرکردایەتی ئـەرتبۆن دەرچوون.

عەمر هەر لە ئەجنادەین مایـەوە لـە هـیچ لایەکـەوە توانـــای نەدەشـــکا بەســـەر(ئـــەرتبۆن)دا، هـــەواڵی نێردراوەکانیشی دڵئارامی نـەدەکرد، بۆیـە بڕیاریـدا خـۆی بڕوات، ئەوەبوو ڕۆیشتە ژوورەوە بۆ لای ئەرتەبوون و خـۆی وا پیـشاندا کـە نێـردراوی عـەمری کـوڕی عاصـە، تـاکو تەماشایەکی حاڵ و باری ئەرتبوون بکا، عەمر قسەی خۆی کـرد و گـوێی لـە قـسەی ئـەویش گـرت، پاشـان ئـەوەی مەبەستی بوو دەستی کەوت و هاتە دەرەوە، بەڵام ئـەرتبۆن کەوتە گومانەوە لێی و بـانگی یـەکێك لـە پاسـەوانەکانی کردو چپەیەکی بۆ کرد، عـەمری کـوڕی عـاص وای زانـی

ئاشکرابووە و فەرماندەکا بە کوشتنی، بۆیە بە ئـەرتبۆنی ووت:

ئەی ئەمیر! من گوێم لە تۆ بوو و تۆش گوێت لـە مـن بوو، جا من یەکێکم لەو دە کەسـەی کـە عومـەری کـوڕی خەتاب ناردوونی تا چاومان بە کاروبارەکانی عەمری کوری عاصەوە بێ، جا پێم خۆشە بیـانهێنم و گوێـت لێ بگـرن و گوێیان لێبگری، ئەرتبۆنیش وتـی: باشـە، بـڕۆ بیانهێنـە، دووبارە بانگێکی پاسەوانەکەی کردەوە و چپەیەکی بۆ کرد، ئەوەبوو عەمر بە بێوەی ڕزگاری بوو، بـەڵام ئـەرتبۆن دوای زانی عەمری کوڕی کوڕی عاص بووە، بۆیە وتی: ئەم پیاوە فێڵی لێکردم وسوێند بە خوا ئەمـە فێڵبـازترین و بلیمـەت ترین عەرەبە.

پاشان شەڕ لە ناوچەی ئەجنادەین دەستی پێکرد و خوای گەورە سەرکەوتنی بۆ موسوڵمانان نوسی، ئەرتبۆنیش چوو بۆ (ئیلیاء) و لەوێندەرێ خۆی قایم کرد، (ئیلیاء)یش بە (بیت المقدس) ئەڵێن[1].

*** فەتح کردنی بیت المقدس (١٦ ك):**

ئەبو عوبەیدە بە سوپای ئیسلامەوە کەوتە ڕێ و گەمارۆی(بیت المقدس)ی دا، ئەوەندە زۆری بۆ هێنان تا ئەوەبوو ڕازی بوون بە ئاشتەوایی بەو مەرجەی ئەمیری ئیماندارانرضي الله عنه خۆی تەشریف ببات بۆ لایان[2].

---

(١) (البداية والنهاية) أحداث سنة ١٥ هـ وقعة أجنادين.
(٢) (البداية والنهاية) (٧/٤٤).

عومـەر تەشـریفی گەیـشتە شـام، ئـەبو عوبەیـدە و ئەمیرەکانی تر، وەك خالیدی کوڕی وەلید و یەزیدی کـوڕی ئەبو سوفیان چوونە پێـشوازیەوە، ئـەبو عوبەیـدە دابـەزی، عومەریش دابەزی، ئەبو عوبەیدە ویستی دەسـتی عومـەر ماچ بکات، عومەریش ویستی پێیەکانی ئەو ماچ بکـات، ئـەبو عوبەیـدە وازی هێنـا، عومـەریش وازی هێنـا و کشایەوە.

پاشان کەوتنەڕێ، ئەوەبوو گاورەکـان دەسـت بـەرداری (بیت المقدس) بوون، مەرجی ئەوەشـی لەگەڵـدا کـردن کـە ئەبێت لە ماوەی سـێ ڕۆژدا ڕۆم نـەمێنێ و چۆڵی بکـەن، پاشان عومەر ڕۆیشتە (بیت المقدس)ـەوە، لـەو دەرگایـەوە ڕۆیشتە ژوورەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ لە شەوی ئیسرا و

میعراج دا لێوەی ڕۆیشتە ژوورەوە، ئەڵێن: کاتێك ڕۆشتوتە ژوورەوە تەلبیەی کردووە و دوو ڕکات نوێژی (تحیە المسجد)ی لە میحرابەکەی پێغەمبەرداود کردووە. هەروەها تێیدا نوێژی بەیانی بە موسوڵمانان کردووە، لە ڕکاتی یەکەمدا سورەتی (ص)ی خوێندووە و خۆیی و موسڵمانانیش سوجدەیان تیا بردووە، لە ڕکاتی دووەمیشدا سورەتی (بنی إسرائیل)[1]ی خوێندووە، دوای ئەوە هات بۆلای بەرد (الصخرە) کە و داوای لە کەعبی ئەحبار کرد شوێنەکەی پیشان بدا، کەعب وتی: مزگەوتەکە بخەرە پشتەوە، ئەویش پێی وت: وەك جولەکەت کرد (چاوت لە جولەکە بڕی)، ئەوەبوو مزگەوتەکەی خستە پێشەوەی (بیت

---

[1] واتە: سورەتی ئیسرا.

المقدس)ـەوە -کە ئەمڕۆ عومەریی پێ ئـەڵێن- پاشـان بـە عـەبا و کەواکـەی دەسـتیکرد بـە لابردنـی خـۆڵی سـەر صـەخرەکە و موسـوڵمانانیش یارمەتیانـدا و ئـەرکی گواستنەوەی باقیەکەشی سپاردە خەڵکی ئوردن.

جا ڕۆمەکان ئەو صەخرەیەیان کردبووە زبڵدان چونکە قیبلەی جولەکەکان بووە، بـە ڕادەیـەك ئافرەتانیـان پارچـە پەڕۆی بێنوێژیان لە نێو سـەرئاوی ماڵەکانـەوە دەنـارد بـۆ ئەوەی فڕێ بدرێتە نێو صەخرەکەوە وەکو پاداشتێك بۆ ئـەو کارەی جولەکە بە زبڵدان (القمامە)ـەکەیان کـرد، ئێـرەش ئەو شوێنەیە وا جولەکە لە خاچدراوەکەیان تێیدا لە خاچـدا لە جیاتی عیسا علیە السلام، جـا لەبـەر ئـەوە دەهـاتن و زبڵیان دەکردە سـەر گۆڕەکـەی، بـەو هۆیـەوە ئـەم شـوێنە

ناونرا: (القمامة)، تەنانەت دوايى ئەم ناوە بڕايە سەر ئەو كەنيسەيەى كە خاچپەرستان لەوێندەر دروستيان كرد[1]

*** فەتح كردنى ((تستر وسوس)) وبە ديل گرتنى هورمزان ساڵى ١٧ ك:**

هۆكارى شەڕەكە (يەزگورد) بوو كە هانى فارسەكانى دەدا لە دژى عەرەب، هەتا واى لێهات فارسەكان ئەو پەيمانانەيانە شكاند كە لەگەڵ موسوڵمانەكان بەستبوويان لە دواى شەڕى (قادسيە)و شەرە بچوكەكانى تر، بڕياريانـدا لەگەڵ موسوڵمانەكاندا بجەنگن، كاتێك ئەم هەواڵە گەيشتە عومەرى كوڕى خەتاب، فەرمانيدا بە سەعدى كوڕى ئەبى وەقاص سوپايەك بنێرێت بۆ ئەهواز لە بۆ ڕووبەڕوو

---

[1] (البداية والنهاية) أحداث سنة ١٦ هـ فتح بيت المقدس.

بوونەوەی هورموزان، سەعدیش نوعمانی کوڕی موقـەرینی هەڵبژارد، جا کاتێك نوعمان گەیشتە ڕامەهورمز، هورمزان لێی دەرپەڕی و لەگەڵیا جەنگا، ئەوەبوو هورمـوزان شـکاو بەرەو(تستر) ڕایکرد و هەڵهات، موسوڵمانان بەدووی کەوتن هەتا لەوێندەر گەمارۆیاندا، شـەڕ گـەرم بـوو و کوشـتاری هەردوولاش زۆربوو، موسـوڵمانان بـە بـەڕائیان ووت -جـا دوعـا گیرابـوو-[(١)] : ئـەی بـەڕاء ! سـوێند لەسـەر پـەروەردگارت بخـۆ، کـە بیانـدۆڕێنێت وسـەرمان بخـات بەسەریانا، ئەویش وتی: خوایەگیان سـەرمانخە بەسـەریاناو منیش شەهیدبکە.

[(١)] بە هۆی فەرموودەکەی ئەنەسەوە زانـراوە کـە دوعـای گیرایـە کـە ئـەڵێ: (پەیامبەری خوا فەرمووی: چەندین قژ گـڤ گڤـینی تـۆزاوی لـە نێـو دوو جـل و بەرگی شڕ، کە گوێی پێ نادرێ و حیسابی بۆ ناکرێ، ئەگەر سوێند لەسـەر خـوای گەورە بخوات بۆی جێ بەجێ دەکا (أخرجه الترمذي (٣٨٥٤) وقال: (حسن).

ئەوەبوو بەڕاء لەو ڕۆژەدا زیاتر لە سەد کەسی کوشت و پاشان خوای گەورە هورموزان و سوپاکەی سەرشۆڕ کرد، بەڕادەیەك لە شارەکەی خۆشیاندا جێگەیان نەبوویەوە، جا یەکێك لە فارسەکان داوای ئەمانی لە ئەبو موسای ئەشعەری کرد و ئەویش ئەمانیدا، ئەوەبوو شوێنێکی بە موسوڵمانان پیشاندا کە ڕێگای چوونە ژوورەوەی ئاو بوو بۆ ناو شارەکە، فەرماندەکان هانی خەڵکیاندا بۆ ئەو شوێنە، ئەوەبوو کۆمەڵێك پیاوی ئازا و جوامێر وەڵامیان دایەوە و لەگەڵ ئاوەکەدا ڕۆیشتنە ژورەوە، ئەمەش هێشتا شەوە، دوایی هاتن و دەرگاوانەکانیان کوشت و دەرگاکەیان کردەوە، موسوڵمانەکان دەستیان کرد بە الله أکبر و ڕۆیشتنە ژوورەوە، کاتەکە نزیك نوێژی بەیانی بوویەوە،

موسڵمانانیش سەرقاڵی شەڕکردن بوون هەتا خۆر هەڵهات و هێشتا نوێژی بەیانیان نەکردبوو.

ئەنەس ئەڵێ: لە فەتحی (تستر)دا بەشداریم کرد لە کاتی نوێژی بەیانی بوو، بە هۆی گەرمی شەڕەکەوە خەڵك نەیانتوانی نوێژەکانیان بکەن، کەس نوێژی نەکرد هەتا خۆر هەڵهات، دوایی لەگەڵ ئەبو موسادا کردمان، ئەنەس ئەڵێ: (ئەگەر دونیا و ئەوەشی تێیدایە پێم بدرێ بە قەدەر ئەو نوێژە دڵخۆشم ناکا)[١].

هورموزان ڕایکرد بەرەو ناو (قەڵاکە)، کۆمەڵێ پیاوی پاڵەوان دوای کەوتن، ئەویش دەستیکرد بە تیر هاویشتن، تا

[١] رواه البخاري معلقا، كتاب الخوف، باب الصلاة عند مناهضة الحصون، قبيل الحديث(٩٤٥).

ئەوەبوو بەڕاء و مەجزەئەی کوڕی سەور تیریان بەر کەوت و کوشتیان، هورموزان پێی ووتن: ئە من سەد تیرم پێیە، هەر کامێکتان بێتە پێشەوە لێی دەدەم، ئەگەر من سەد پیاوتان لێ بکوژم ئیتر سودی دیل گرتنم چی بێت، وتیان: باشە چیت ئەوێ؟ وتی: ئەمانم بدەنێ، تا دەستم دەخەمە نێو دەستتان و دەمبەن بۆ لای عومەری کوڕی خەتاب، ئەو هەر بڕیارێکیدا باشە، ئەوانیش ڕازی بوون. کاتێك ڕۆشتن بۆ مەدینە، چوون بۆ ماڵ عومەر لە ماڵ نەبوو، پێیانیان ووت: لە مزگەوتدایە، کاتێك چوون بۆ مزگەوت بینیان لە گۆشەیەکی مزگەوتەکەدا بۆ خۆی نووستووە.

هورموزان وتی: عومەر کوا؟ ئەوانیش ئاماژەیان بۆ کرد و دەنگیان نزمکردەوە نەوەك بە خەبەر بێتەوە.

هورموزان وتی: ئەدی کوا دەرگاوان؟ کوا پاسەوان؟!

ئەوانیش وتیان: ئەم نە پەردەی هەیە و نە پاسەوان. ئەوەبوو عومەر بەهۆی دەنگیانەوە بە خەبەر هات و دانیشت. وتیان: ئەمە هورمزانە.

ئەویش وتی: چ بەڵگەیەك و چ پاساوێك دێنیتەوە بۆ ئەو پەیمان شکاندنە یەك لە دوای یەکانەت؟ هورموزان وتی: ئەترسم پێش ئەوەی وەڵامت بدەمەوە بمکوژی.

وتی: نا لەوە مەترسە.

هورموزان داوای ئاوی کرد بیخواتەوە، ئاویان بۆ هێنا، ئەویش بە دەستە لەرزە وەریگرت، وتی: دەترسم لە کاتێکا ئاو دەخۆمەوە بمکوژی، عومەر وتی: ترست نەبێ تا ئاوەکەت ئەخۆیتەوە. کە وای ووت پەرداخەکەی هەوادا و

نەیخواردەوە. عومەر وتی: ئاوی بۆ بێنن، تینوێتی و کوشتنی لەسەر کۆمەکەنەوە. ئەویش وتی ئاو ناخۆمەوە. عومەر وتی: دەتکوژم. هورموزان وتی: تۆ منت ئەمین کرد لە کوشتن هەتا ئاوەکە دەخۆمەوە کەچی هێشتا ئاوەکەم نەخواردۆتەوە. ئەنەسی کوڕی مالك وتی: ڕاست دەکات ئەی ئەمیری ئیمانداران.

عومەر وتی: بە بەلآبی ئەی ئەنەس! ئە من ئەمانی کەسێك دەدەم کە بەڕاو و مەجزەئەی کوشتبێ؟! پاشان ڕوویکردە هورموزان و پێی ووت: هەڵمت خەڵەتاند، دە بەخوا من فریو ناخۆم مەگەر موسوڵمان بیت، ئەوەبوو ڕاستەوخۆ هورموزان موسوڵمان بوو. کە پێیان ووت: پێشتر بۆ موسوڵمان نەبووی؟! وتی: ترسام بڵێن: لە ترسی شمشێردا موسوڵمان بووە[1].

---

[1] (تاريخ الطبري) أحداث سنة ١٧هـ، وانظر (تاريخ الاسلام) للذهبي، أحداث سنة ٢٠ هـ، غزوة تستر.

*** ساڵی خۆڵە مێشەکە** ((عام الرمادة)) **ساڵی ١٨ ك:**

ئەم ساڵە ناونرا بە ساڵی خۆڵە مێشەکە، چونکە بەهۆی کەمی باران بارینەوە زەوی ڕەش هەڵگەڕا، تاوای لێهات وەك خۆڵە مێشی لێهات، ئەمەش بۆ ماوەی نۆ مانگ هەر بەردەوام بوو، ئەوەبوو ئیمامی عومەر نوسراوێکی نووسی بۆ ئەبو موسا لە بەصرە و عەمری کوڕی عاص، ئەیووت: (هاوار و فریاد بۆ ئومەتی موحومەد).

خەڵك هەموو دەرچوون بۆ نوێژە بارانە، عومەر عەباسی مامی پێغەمبەری لەگەڵ خۆی هێنا، بۆ ئەوەی ئەو نوێژە بارانە بە خەڵکی بکا، عەباس هەستا و وتارێکی بەکورتی خوێند و نوێژیکرد و پاشان کەوتە سەر ئەژنۆکانیا

ووتی: «اللـهم إيـاك نعبـد و إيـاك نـستعين، اللـهم اغفرلنـا وارحمنا وارض عنا»، واتە: (خوایە گیان تەنها و تــەنها تــۆ دەپەرستین و جگە لە تۆ ناپەرســتین، تــەنها و تــەنها داوای کۆمەك و مەدەد لە تۆ دەکەین جگە لە تۆ داوا لــە کەســی تر ناکەین، خوایەگیان لێمــان خۆشــبە و بــەزەییت پێمانـدا بێتەوە و لێمان ڕازی بە (پاشان ڕۆیشت، کە گەڕانــەوە نــە گەیشتنە ماڵ (چۆڕەی ئاویان دەهات)[1].

لە ئەنەسی کوڕی مالکەوە ئەڵێ: کاتێـك تووشــی بــێ بارانی ببوایەن، عومــەری کــوڕی خــەتاب دەیــووت: ئــەی خوایە ئێمە بە پێغەمبەرەکەت لێت دەپاڕاینەوە بارانت بـۆ دەبارانـدین، وا ئێـستا بــە مــامی پێغەمبەرەکــەت لێــت

[1] (البداية والنهاية) أحداث سنة ١٨هـ.

دەپاڕێینـەوە[1]، بارانمـان بـۆ ببارێنـە، ئـەڵێ: ئـیتر بـاران دەباری)[2].

---

[1] ئەم جۆرە تەوەسولە مەشروعە وهیچی تێدا نییـە ئـەوەی کـە جائیزنییە ئەوەتا هاوار بکەیت بە ئامادە نەبوویەکی بێ توانـا، ئـاخر هەندێك لە سۆفیەکان ئەمە دەکەنە بەڵگە کەوا جائیزە هـاوار بکرێتـە پیاوچاکان، ئێمەش ئەڵێین: ئەگەر مەبەستان ئەوەیە: جائیزە هاوار بـە پیاوچاکێکی مردو بکرێت، ئەوا ئەڵێین: ئەی بۆ هاواری نەکردە باشترین پیاوچـاك کـە پەیامبـەری خوایـەﷺ، ئەگـەریش مەبەسـتان گـۆڕی پیاوچاکە و هاواری لا بکەی، دیسانەوە ئەڵێین: باشـترین و پیرۆزتـرین گۆڕ گۆڕی پەیامبەری خوایەﷺ، ئەی بۆ عومەر نەڕۆیشت بۆلای ئەو گۆڕە پیرۆزە؟! کە زۆریش لێوەی دوور نەبووە و لە پـاڵ دەسـتی بـووە! بـەڵکو ڕۆیـشت بـۆلای پیاوچـاکیکی زینـدو کـە عەباسـی مـامی پەیامبەرەﷺ، خۆ ئەگەر وتیان: نا مەبەستمان پیاوچاکێکی زیندووە، ئەوا ئێمەش هەر وامـان ووتـوە و پێـچەوانەی ئـەوەمان نـەگووتووە. (وەرگێر).

[2] رواه البخاري، كتاب الاستسقاء، باب سؤال الامام الاستسقاء، حديث (١٠١٠).

*** جەنگی نەهاوەند ٢١ ك:**

موسوڵمانان سی هەزارن و نوعمـانی کـوڕی موقـەرین سـەرکردەیانە، بـەڵام فارسـەکان خۆیـان قـایم کـردووە و دەرناچن لە بۆ جەنگ. توڵەیحەی ئەسەدی وتی: مـن وا بـە باش ئەزانم کە کۆمەلا سەرباز بنێـرین چـاوبڕنە چاویان و داوای ڕووبەڕوو بوونەوەیان لێ بکـەن و تووڕەیانکـەن، کـە ئەوان هاتنە دەر و پەلاماریانـدا بـا ئـەمان زوو ڕابکـەن و بەرەو لای ئێمە بێن، کە بە دوای ئەماندا هاتن و گەیشتنە ئێمە خۆمانیش هەر هەموومان ڕائەکەین، ئیتر ئـەو کاتـە دڵنیا ئەبن کە دۆڕاوین، ئیتر لە پڕێکدا ئەوەندەی پێ ناچێ هـەر هـەموویان دێنـە دەر، دوای ئـەوەی کـە لـە حەشارگەکانیان بە تەواوەتی هاتنە دەر بۆیان دەگەڕێینـەوە

و بە شمشێرەوە دەکەوینە ناویان، تا بزانین خوای گەورە چی ئەکات.

خەڵك بۆچونەکەیان بە باش زانی، ئەوەبوو نوعمان، قەعقاعی کوڕی عەمری کرد بەئەمیری هێرشبەران و فەرمانی پێکردن کە بڕۆن بۆ شارەکە و دەوریان بدەن و هەر کە هاتنە دەر لە دەستیان ڕابکەن و هەڵبێن. قەعقاعیش چوو ئەوەی کرد، ئەوەبوو لە حەشارگەکانیان هاتنە دەرەوە، ئیتر قەعقاع و ئەوەشی لەگەڵیدا بوو ڕایانکرد و کشانەوە، فارسەکان ئەمەیان قۆستەوە و کەوتنە دوایان، ئیتر ئەوەی تولەیحە گومانی بردبوو هاتە دی، وتیان: خۆیەتی خۆیەتی، ئیتر هەر هەموویان دەرچوون یەك جەنگاوەر لە شاردا نەمایەوە، تەنیا دەرگاوانەکان نەبێ، تا گەیشتنە لای

سوپاکە، نوعمانیش لە ئامادە باشـیدایە، ئەمـەش لەبـەرە بەیانی ڕۆژی هەینیە.

خەڵك ویستیان بچن بە گژیاندا و شەڕ دەسـت پێبکـا، بەڵام نوعمان نەیهێشت و فـەرمانی کـرد شـەڕنەکەن هـەتا خـۆر ئـاوا دەبـێ، دەرونـەکان هێـور دبنـەوە، ئـەو کـات سەرکەوتن لەلایەن خواوە دادەبەزێت هـەروەك پێغەمبـەری خوا ﷺ دەیکرد، بەڵام هەر پێداگیریان کرد بەشکو ڕازی بێ و هێرشیان بکەنە سەر، نوعمان قایل نەبوو -جا پیـاوێکی زۆر خۆڕاگر و چەسپاو بوو-، هەر کە خۆر ئاوابوو نوێژی بە موسوڵمانان کـرد و پاشـان سـواری ئەسـپەکەی بـوو- کـە ڕەنگێکـی سـوری مەیلـەو ڕەشـی هەبووـ، بـە لای هـەر ئاڵایەکدا تێدەپەڕی دەوەسـتا و هـانی دەدا کـە خـۆڕاگر و

چەسپاو بێ، هەروەها ئەو دەڕواتە پێشەوە تەکبیرێك دەکا هەموو ئامادەباش دەبن بۆ هێرش، تەکبیرێکی تر دەکاتەوە ئەبێ هەموو بە تەواوەتی ئامادەبن، کە تەکبیری سێیەمی کرد ئەوکات لەگەڵیا هێرش دەست پێدەکات، پاشان گەڕایەوە شوێنەکەی خۆی. فارسەکانیش لە ئامادە باشییەکی تەواودا بوون و ڕیزیان بەستبوو بە شێوەیەکی زۆر سامناك کە هەرگیز وەکو ئەوەیان نەدیبوو، زۆربەیان وەکو زنجیر ڕۆیشتبوونە نێو یەکەوە، دڕکی ئاسنینیان لە دوای خۆیانەوە دانابوو بۆ ئەوەی نەتوانن بگەڕێنەوە یا ڕا بکەن.

پاشان نوعمانی کوڕی موقەرین الله أکبری یەکەمی کرد و ئاڵاکەی لەراندەوە خەڵك هەمو ئامادە باش بوون،

جارێکی تر الله أکبری کرد و ئاڵاکەی لەرانـدەوە خـەڵکیش جارێکی تر ئامادە باش بوونەوە پاشان تـەکبیری سـێیەمی کرد و هێرشی کرد و موسڵمانانیش لەگەڵیا هێرشیان بـرد، ئاڵاکەی نوعمان دەلەریەوە وەکـو لەرینـەوەی (العُقـاب)[1] لەسەر نێچیرەکەی، تا گەیشتنە یەك و شەڕ دەستی پێکرد، شەڕێك کە هەرگیز لەو شەڕانەی پێیـشووتر شـتی وا ڕووی نەداوە، ڕوداوی وەك ئەمە نەبیستراوە. پاشان خوای تـەعالا سەرکەوتنی بۆ موسڵمانان نووسی.

* وەفاتکردنی خالدی کوڕی وەلید ﷺ ٢١ ك:

خالد لەسەر جێگەی مردن بـوو، ئـەیووت: (دە بـەخوا بەشداری ئەوەندە و ئەوەندە جـەنگم کـردوە لـە پێـشەنگی

[1] (العُقاب): دالاش: مەلێکی گۆشت خۆری بەناوبانگە.

سوپاوە بووم، بستێك نییە لە جەستەمدا مەگەر شوێنی شیرێك یان ڕمێك یان تیرێكی پێوەیە، كەچی ئا ئەوەتا دەبینن وەكو وشتر چۆن دەمرێ لوتم بشكێ لەسەر جێگاكەم دەمرم، دەك چاوی ترسنۆكان قەت نەخەوێ).

هەروەها ئەڵێ: (شەوێك كە تێیدا بڕۆمە لای بوكێك یان مژدەی منداڵێكم پێبدرێت، پێم خۆشتر نییە لەوەی كە لەشەوێكی پڕ سەرما و سۆڵەدا لەگەڵ موهاجیریندا بەیانیان لە نێو دوژمن پێ بكەمەوە)[1].

وصلَّى الله على نبينا محمد وآله وصحبه وسلم .

ستافی ماڵپەڕی بەهەشت و وەڵامەكان

ba8.org walamakan.com

---

[1] (البداية والنهاية) ذكر من مات سنة ٢١ هـ.